

УДК 378.16

ДІЯЛЬНІСТЬ КУРАТОРА НА ЕТАПІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Ільченко А.А., к. пед. н.,
старший викладач кафедри педагогіки і психології післядипломної освіти
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

У статті розглянуто особливості роботи куратора академічної групи першого року навчання у процесі адаптації до умов навчання у вищому навчальному закладі, проаналізовано напрямки та основні аспекти адаптації, можливі складнощі і проблеми, що можуть виникнути у процесі адаптації, а також роль куратора у вирішенні зазначених питань.

Ключові слова: *адаптація, психолого-педагогічний супровід, професійне становлення, методичні матеріали куратора групи.*

В статье рассмотрены особенности работы куратора академической группы первого года обучения в процессе адаптации к условиям обучения в высшем учебном заведении, проанализированы направления и основные аспекты адаптации, возможные сложности и проблемы, которые могут возникнуть в процессе адаптации, а также роль куратора в решении указанных вопросов.

Ключевые слова: *адаптация, психолого-педагогическое сопровождение, профессиональное становление, методические материалы куратора группы.*

Ilchenko A.A. ACTIVITIES OF A CURATOR AT THE STAGE OF ADAPTATION OF STUDENTS IN HIGHER EDUCATION

In the article the peculiarities of the work of the curator of the academic group of first year students in the process of adaptation to the conditions of learning in higher education, analyzes the trends and main aspects of adaptation, possible complications and problems that may arise in the process of adaptation and the role of the curator in dealing with these issues.

Key words: *adaptation, psychological-pedagogical support, professional development, instructional materials, facilitator of the group.*

Постановка проблеми. Одне з найважливіших завдань у вищому навчальному закладі – проводити роботу з першокурсниками, спрямовану на якнайшвидшу їх адаптацію до нової системи навчання, соціальних відносин і засвоєння нової ролі – студента.

Студентство – це особлива соціальна категорія, специфічна спільність людей, організаційно об'єднаних інститутом вищої освіти. Студентський вік – це період становлення особистості загалом, період прояву найрізноманітніших інтересів, розвитку пізнавальної та професійної мотивації, формування сталого відношення до майбутньої професії тощо. Серйозною проблемою першокурсників є невміння організувати себе в умовах відсутності щоденної перевірки знань і систематичного контролю відвідуваності у вищому навчальному закладі (далі – ВНЗ), які призводять до нераціонального використання часу і появи спокуси використовувати його не в навчальних цілях.

Кожен викладач ВНЗ знає із власного досвіду про те, що працювати і здійснювати педагогічне спілкування з першокурсниками можна лише за наявності деяких відмінних особливостей. Зумовлено це

психофізіологічними властивостями віку, соціальними факторами. До чинників, що впливають на адаптацію до умов ВНЗ, відносять соціологічний, психологічний і педагогічний блоки [8].

Привчені до щоденної опіки і контролю у школі, деякі першокурсники не звикли і не вміють приймати елементарні рішення. У них недостатньо сформовані навички самоосвіти і самовиховання. Багато першокурсників відчують великі труднощі, пов'язані з відсутністю навичок самостійної навчальної діяльності, вони не вміють правильно конспектувати лекції, самостійно працювати з підручниками, знаходити і здобувати додаткові знання з першоджерел, аналізувати інформацію великого обсягу, чітко і ясно викладати свої думки.

Змінюється роль наставника: на зміну класному керівнику приходять куратор, покликають лише курирувати студента в разі необхідності [7, с. 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення зазначеної проблеми в усіх її аспектах є важливою умовою для оптимізації психічної діяльності, управління для максимального пристосування особистості до умов нового середовища. Орієнтації студентів на творчу самореалізацію в май-

бутній професійній діяльності й визначенню шляхів формування особистості у ВНЗ присвячені праці О. Абдулліної, М. Віленського, В. Караковського, А. Мудрика, Н. Щуркової. Процес адаптації студентів-першокурсників ВНЗ у студентському колективі та соціально-психологічна структура труднощів періоду адаптації також займають важливе місце у дослідженні феномена інформаційного стресу. Лише за останні роки проблема адаптації учнівської та студентської молоді до нового колективу стала предметом низки спеціальних досліджень [1]. Так, значна увага у сучасній психологічній літературі приділяється питанню адаптації студентів до умов навчання у ВНЗ. Зокрема, це наукові пошуки Т. Алексєєвої, Ю. Бохонкової, Н. Герасимової, В. Демченка, О. Кузнецової, Л. Литвинової, В. Скрипник, І. Соколової та ін. Педагогічні аспекти адаптації студентів розглядаються у працях С. Гури, В. Сорочинської, В. Штифурак та ін. Та все ж аналіз педагогічної літератури засвідчує недостатність уваги науковців саме до проблеми розроблення педагогічних моделей адаптації, визначення її основних чинників. Важливим напрямом у цьому контексті є дослідження теоретичного і практичного досвіду роботи інституту кураторів. Проблема діяльності куратора академічної групи не є новою. У сучасній педагогічній літературі їй приділяється належна увага. Та варто зазначити, що аналіз специфіки та можливих проблем роботи кураторів у процесі адаптації до нових умов навчання, життєдіяльності та особливостей майбутньої професії студентів-першокурсників вищих педагогічних навчальних закладів вивчається ще недостатньо.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в розгляді особливостей діяльності куратора на етапі адаптації першокурсників у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «адаптація» використовується в різних галузях наукового знання, однак ще не вироблено єдиної думки про його зміст. Так, одні автори розглядають адаптацію як процес, результат «приспосовування», а інші – як «взаємодію» людини з людиною (певним колективом, групою) або як «взаємодію» людини і середовища [10, с. 136]. Проте аналіз літератури засвідчує недостатність уваги науковців саме до проблеми розроблення соціальних моделей адаптації, визначення її основних чинників [5, с. 5].

На думку П. Кузнецова, адаптація – це процес установалення відповідностей між рівнем актуальних проблем особистості та рівнем їх задоволення [6, с. 59].

Виходячи із соціально-педагогічної позиції, соціалізація відображає шлях формування особистості в конкретному соціокультурному середовищі. Тому можна сказати, що соціалізація студента-першокурсника – це процес формування конкретного соціального типу особистості, що визначається умовами такого середовища і відбувається внаслідок системного соціального впливу.

Соціалізацію студента-першокурсника необхідно розглядати як процес його входження в нове соціальне середовище (колективи ВНЗ, академічної групи), засвоєння та відтворення соціальних норм і цінностей, притаманних цьому середовищу, оволодіння відповідними ролями та функціями. Це двосторонній процес, який передбачає суб'єкт-суб'єктну взаємодію в умовах соціально-педагогічної співтворчості всіх учасників процесу (адміністрації закладу, викладачів, куратора, батьків, членів академічної групи й самого студента-першокурсника).

Процес соціалізації особистості студента-першокурсника як проблемне явище розпочинається на адаптаційній стадії. У контексті дослідження визначаємо соціально-педагогічну адаптацію як процес активного пристосування студента-першокурсника до нових умов соціуму, результатом якого є гармонійне задоволення його потреб у здоровій життєдіяльності, позитивне ставлення до нового статусу та повноцінне включення до нової системи міжособистісних стосунків у студентському колективі [9, с. 4].

Основними проблемами соціальної адаптації студента-першокурсника є: входження до нового колективу, який є неоднорідним за своїм походженням, насамперед соціальним; недостатність усвідомлення обраної професії; невміння здійснювати саморегуляцію діяльності, оптимізувати в нових умовах режим праці і відпочинку; налагодження побуту й самообслуговування, особливо у переході з домашніх умов до умов гуртожитку; невміння змістовно організувати власне дозвілля; відсутність навичок самостійної діяльності; труднощі налагодження спілкування з особами протилежної статі, низький рівень культури міжстатевих стосунків в умовах гуртожитку та ін.

Процес соціальної адаптації, а відповідно й соціалізації, студентів-першокурсників насамперед залежить від рівня особистісного розвитку членів студентського колективу (ціннісних ставлень, мотиваційних прагнень, рівня самосвідомості) та інтенсивності і якості спілкування між членами групи [3].

Соціалізація студента-першокурсника розгортається в єдності чотирьох видів ді-

яльності: навчальної, дозвіллевої (позанавчальної, виховної), спілкування (у колективі) та самоусвідомлення.

Таким чином, соціалізаційна діяльність визначається нами як свідомо спрямована діяльність на засвоєння студентом-першокурсником соціальних цінностей, норм, досвіду, притаманних, зокрема, певному ВНЗ, студентській групі, налагодження ним міцних соціальних зв'язків і адекватне виконання соціальних ролей [2, с. 5].

Цілеспрямований вплив на особистість студента-першокурсника для його успішної соціалізації в умовах ВНЗ має відбуватись з урахуванням найбільш впливових соціальних чинників, з передбаченням оцінки досягнутих результатів та на їх основі здійсненням відповідних коректив соціалізаційного процесу. Результатом такого підходу стане перехід вчинку-дії студентів-першокурсників на новий рівень, самореалізація їхніх духовних запитів, прояви соціальної активності, самостійності, ініціативності [11, с. 5].

Для сприяння успішній соціалізації соціально-виховна робота у ВНЗ повинна здійснюватись за різними напрямками і передбачати поєднання як традиційних, так і інтерактивних форм та методів. Зокрема, організаційний напрям передбачає здійснення заходів щодо організації життєдіяльності студентського колективу; соціально-адаптаційний напрям спрямований на пом'якшення адаптаційного періоду в нових умовах навчання та життєдіяльності; навчально-методичний напрям полягає у плануванні заходів організаційно-виховної роботи у групі відповідно до інтересів і запитів студентів та плану організаційно-виховної роботи ВНЗ; соціально-культурний напрям спрямований на розширення соціально-культурних знань, навичок; індивідуальний напрям передбачає вирішення нагальних проблем конкретного студента з питань налагодження побуту, подолання труднощів у навчанні, конфліктних ситуацій, взаємодії із сім'єю [5, с. 175].

Ефективна соціальна адаптація великою мірою залежить від викладачів та кураторів. У ВНЗ керівництво академічною групою відводиться куратору групи.

Куратор групи – це особлива фігура у системі навчально-виховної роботи. Від його вмінь, життєвої позиції, добросовісності залежить успіх роботи. Тому куратор групи признає керівник навчального закладу з найбільш підготовлених, досвідчених викладачів, які майстерно володіють засобами впливу на студентів. Отже, нині стає все очевиднішим, що куратор – це не другорядна роль. Куратор є живим носієм

культури в найменш формальних ситуаціях безпосереднього спілкування викладачів зі студентами. В основі кураторської діяльності лежать викладацькі навички і соціальний досвід наставника, і вони вирішальним чином визначають успіх його виховного впливу [4].

Виховна робота куратора у студентській академічній групі являє собою цілісний і упорядкований комплекс закономірно побудованих, взаємопов'язаних компонентів, які у своїй сукупності сприяють професійному становленню і розвитку особистості, формуванню її активної життєвої позиції, набуттю вмінь самостійної роботи і роботи у складі колективу. На кожному курсі навчання студентів робота куратора конкретизується у певних заходах. Спрямованість, форми і методи цієї роботи узгоджуються із завданнями підготовки майбутніх фахівців на поточному етапі. Специфіка роботи куратора зі студентами першого року їх навчання у вищому закладі освіти зумовлена низкою факторів:

– система організації навчального процесу, режим проведення аудиторних занять, форми і методи навчання, способи оцінювання навчальних досягнень у ВНЗ суттєво відрізняються від тих, що використовуються в загальноосвітній школі. Акцентування на самостійній роботі і відсутність явного повсякденного контролю за навчанням студентів, з одного боку, а з іншого – їх залучення до різних видів активності, таких як участь у роботі наукових гуртків, студентських клубів, творчих колективів, спортивних секцій тощо, сприяють тому, що для студента-першокурсника необхідність систематичної роботи з опрацювання навчального матеріалу не є очевидною і відсувається на другий план. У такій ситуації куратор має допомогти студентові вирішити проблему правильного розподілу позааудиторного часу, зорієнтувати на систематичну навчальну роботу і її раціональне поєднання з іншими видами діяльності, виходячи з урахування індивідуальних особливостей студента, його навчальних і творчих здібностей, уподобань і нахилів;

– для першокурсників характерна найбільша розбіжність у стартовому рівні знань, умінь, навичок, інтелектуального розвитку, який визначає ступінь підготовленості студента до засвоєння матеріалу навчальних дисциплін за програмою підготовки фахівця у вищій школі. Основну допомогу студентам у подоланні труднощів у навчанні надають викладачі відповідних дисциплін, проте студенти часто побоюються звертатися до них за допомогою, вважають за краще приховувати свої утруднення, не-

розуміння навчального матеріалу, що призводить до відставання у навчанні, а іноді й до конфліктних ситуацій між студентом і викладачем, до відрахування студента. На відміну від викладача, куратор, ґрунтовно ознайомлений із передісторією навчання першокурсника, його особистісними якостями, навчальними здібностями, особливостями індивідуального життя, здатний спрогнозувати можливість таких утруднень або виявити їх наявність на ранній стадії, з'ясувати причини, вчасно врегулювати ситуацію, не допускаючи її загострення;

– більшість студентів-першокурсників навчання у вищому закладі освіти не відрізняють за сутністю від навчання у школі, вони сідають на студентські лави так само, як раніше за шкільні парти, проте успішне професійне становлення особистості неможливе без її активної життєвої позиції. Студент має усвідомити, що він є найбільш зацікавленою особою в досягненні якомога вищих результатів свого навчання в університеті, бо це шлях до високооплачуваної роботи, професійної кар'єри, добробуту. І водночас саме студент несе найбільшу відповідальність за те, що результати його навчання виявилися нижчими, ніж могли б бути. Такого розуміння дуже важко досягти, адже багато студентів вважають, що навчання полягає у відвідуванні занять, і подолати таке переконання, сприяти формуванню активної життєвої позиції студента є одним із завдань куратора;

– на початковому етапі свого існування студентська група являє собою формальне об'єднання незнайомих між собою молодих осіб, які мають різний життєвий досвід, прийшли з різних шкіл і місцевостей, але будуть навчатися разом. Майбутнє групи суттєво залежить від того, як складуться міжособистісні взаємини, яким буде мікроклімат у групі, чи перетвориться вона на дієздатний і згуртований колектив, налаштований на навчання. З такою групою легко працювати викладачам, вона буде успішною і помітною у всіх ракурсах студентського життя, а студентські роки залишать добрі спогади в пам'яті кожного. Формування колективу є першочерговим завданням куратора, адже практика роботи ВНЗ свідчить, що якою склалася група на першому курсі, такою вона, як правило, і залишається протягом усього терміну навчання;

– частина студентів, які прибули з інших населених пунктів, вперше опиняються без невиспущої уваги і неперервного нагляду батьків. Такі студенти мають адаптуватися до життя в гуртожитку, засвоїти певні правила і норми, що регламентують їх поведінку. Вільне життя студентської молоді поза

батьківським колом потребує саморегулювання, самообмеження, а такі навички не завжди виявляються достатньо розвиненими у першокурсників. Звідси випливає необхідність здійснення куратором «батьківського» нагляду за поведінкою студента, надання йому допомоги в адаптації до нових умов життя.

Куратор – викладач, в обов'язки якого входить академічне керівництво студентською групою і позанавчальним життям студентів, забезпечення дотримання студентською групою внутрішньовузівської дисципліни. Його місія полягає в наданні допомоги у процесі адаптації першокурсників до нових умов зовнішнього освітнього та соціального середовища. Можна виділити навчально-професійну, соціально-психологічну та суспільно-культурну адаптацію [8].

Для формування тактики і стратегії, що забезпечують оптимальну адаптацію студента до ВНЗ, важливо знати життєві плани та інтереси першокурсника, систему домінуючих мотивів, рівень домагань, самооцінку тощо. Успішне рішення цієї проблеми пов'язане з розвитком психологічної служби ВНЗ. Оскільки адаптація першокурсника у ВНЗ – перше, найважливіше завдання куратора, то йому необхідно дізнатися про своїх студентів як можна більше. Спочатку заочно, потім під час проведення кураторських годин, зустрічей і бесід створити у групі атмосферу товариства і взаємодопомоги, виявити і підібрати організаційний та творчий актив групи, ознайомитися з умовами проживання студентів (особливо в гуртожитках).

Діяльність куратора на етапі адаптації першокурсників здійснюється на індивідуальному і груповому рівні. Отже, можна запропонувати виділити такі основні напрями діяльності кураторів академічних груп на етапі адаптації:

1. Проведення заходів щодо профілактики правопорушень, зокрема ознайомлення групи зі статутом ВНЗ, правами й обов'язками студентів, правилами внутрішнього розпорядку ВНЗ, наказами ректора ВНЗ.

2. Проведення заходів в області соціальної підтримки студентів, зокрема ознайомлення їх із такою інформацією: положення про стипендіальне забезпечення студентів; положення про іменні стипендії; з матеріалами соціальної підтримки пільгових категорій студентів (сироти, інваліди, студенти з неповних сімей, матері-одиначки тощо); інша поточна інформація в області соціальної підтримки і захисту студентів.

3. Допомога в організації роботи студентського активу групи.

4. Проведення внутрішньогрупових заходів, зокрема щодо згуртування колективу,

культурних (походи в театри, кіно, на виставки), спортивних (участь у змаганнях як учасників чи вболівальників), розважальних, дискусійних (тематичних, з розбирання складних ситуацій).

5. Інформування студентів щодо факультетських, вузівських, міських і інших заходів для активізації їх участі (наукові, культурно-масові, спортивні, освітні, дозвіллі тощо), щодо нових документів, які регламентують студентське життя (законодавчі акти Міносвіти України, Положення, накази і розпорядження ректора тощо), роздавання інформаційних матеріалів, що стосуються студентів.

6. Допомога студентам у вирішенні ряду питань, зокрема житлово-побутових питань студентів (поселення в гуртожиток), питань призначення стипендії (академічної, соціальної) та інших питань, з якими звертаються студенти.

Висновки із проведеного дослідження. Очевидним є те, що у студентів різні рівні потреби в самоосвіті, і завдання куратора полягає в тому, щоб створити умови для їх задоволення, сформулювати спонукальні мотиви до самоосвіти в кожного студента й надати необхідну допомогу. Міра допомоги повинна бути визначена індивідуальними особливостями й можливостями студента. Тому кожний куратор має уміти використовувати зручні й легкі в обробці діагностичні методики, які забезпечують глибоке і всебічне проникнення у внутрішню структуру групи. Крім того, для інтенсифікації адаптації студентів до умов нового навчального закладу великого значення набуває рівень дружніх взаємовідносин у групі. Таким чином, адаптацію студентів-першокурсників до умов ВНЗ можемо визначити як взаємне пристосування їх і ВНЗ один до одного, яке супроводжується поступовим звиканням до нових навчальних і організаційних умов

діяльності. І, безперечно, важлива роль у цьому належить куратору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бачериков Н. Психогигиєна умовного труда учащейся молодежи / Н. Бачериков, М. Воронцов, Э. Добромиль. – К. : Здоровье, 1988. – 168 с.
2. Бойко І. Психологічна адаптація підлітка до нових умов навчання / І. Бойко // Психологія : збірник наукових праць. – Вип. 2. – К. : НПУ, 1999. – 230 с.
3. Бохонкова Ю. Особистісні чинники соціально-психологічної адаптації першокурсників до умов вищих навчальних закладів : дис ... канд. психол. наук : спец. 19.00.05 «Соціальна психологія; психологія соціальної роботи» / Ю. Бохонкова. – Луганськ, 2005. – 193 с.
4. Буяльська Т. Теоретичні та практичні аспекти роботи кураторів з адаптації студентів першого курсу в умовах вищого навчального закладу / Т. Буяльська, М. Прищак // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2008. – № 5. – С. 105–112.
5. Зданевич Л. Як живеться студентів? / Л. Зданевич // Гуманітарні науки. – 2005. – № 2. – С. 174–179.
6. Кузнецов П. Концепция социальной адаптации / П. Кузнецов. – Саратов : Изд-во Саратовского гос. ун-та, 2000. – 200 с.
7. Лагеров В. Содержание процесса адаптации первокурсников к условиям обучения в вузе / В. Лагеров // Тез. докл. науч.-метод. конф. – Брянск, 1990. – С. 7–8.
8. Магомедова Л. Особенности воспитательной работы со студентами в педагогическом ВУЗе : [монография] / Л. Магомедова. – М. : Парнас, 2011. – 154 с.
9. Подоляк О. Психологія вищої школи : [навчальний посібник] / О. Подоляк, А. Юрченко. – К. : Знання, 2000. – 165 с.
10. Резник Т. Практична психологія та соціальна робота: Психологічний зміст труднощів у навчанні студентів-першокурсників / Т. Резник. – 2002. – № 1. – С. 135–139.
11. Селіверстов С. Деякі проблеми адаптації студентів першого курсу у вищому навчальному закладі / С. Селіверстов // Проблеми освіти : науково-методичний збірник. – Вип. 10. – К. : Українське студентство, 1997. – 140 с.